

УДК 332.142.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-33>

Швед А. Б.

асистент,

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4687-1544>

Shved Alina

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Формування стратегії управління економічним розвитком регіонів України є першочерговим завданням сьогодні, оскільки саме на регіональному рівні відтворюються продуктивні сили та відбувається реалізація програм економічного та соціального розвитку. Для діагностики перспектив Харківського регіону щодо формування стратегії управління економічним розвитком було виявлено пріоритетні напрямки економічної діяльності. Було проведено детальний аналіз чинників, вплив яких на результати економічної діяльності регіону виявився найбільшим. Визначено перспективні напрями формування стратегії управління економічним розвитком Харківського регіону. Зроблено висновки, що майже всі провідні галузі економіки Харківського регіону є перспективними для формування стратегії управління економічним розвитком.

Ключові слова: стратегія управління, економічний розвиток, перспективні напрями, формування, регіон.

PERSPECTIVE LINES OF ECONOMIC DEVELOPMENT MANAGEMENT STRATEGY OF KHARKIV REGION

Economic development management strategy of the regions in Ukraine is a priority nowadays since it is at the regional level that productive forces are reproduced and economic and social development programs are implemented. The priority areas of economic activity have been identified to diagnose the prospects of Kharkiv region for the formation of economic development management strategy. A detailed analysis of the factors that have had the greatest impact on the results of economic activity in the region has been conducted. Perspective lines of economic development management strategy of Kharkiv region have been defined. It has been noted that despite the structural changes in the country's economy, the processing industry remains the leading branch of economic activity in Kharkiv region. As for agriculture, according to the performance results, the industry demonstrates the lack of stability in increasing economic indicators. However, the efficiency of the population's economy for most agricultural crops is higher. It is emphasized that after the crisis of 2013 – 2015 in construction there has been an annual increase in indices of construction products for all types of buildings (residential, non-residential) and engineering structures. The distribution of the volume of manufactured construction products by the nature of production between new construction, reconstruction, technical re-equipment and major and current repairs over the past three years has been constant – 78% and 22%, respectively. With regard to wholesale and retail trade, repair of vehicles and motorcycles, they account for 38.1% of the total volume of products, goods and services in Kharkiv region. Unfortunately, the largest share of trade falls on the domestic market. There is a significant increase in the share of capital investments in agriculture, forestry and fisheries; industry, construction, which are the priorities in the economic activity of the region. It has been concluded that almost all the leading sectors of the economy of Kharkiv region are promising for the formation of economic development management strategy.

Keywords: management strategy, economic development, perspective lines, formation, region.

JEL classification: R11, R58.

Постановка проблеми. Формування стратегії управління економічним розвитком регіонів України завжди була пріоритетним напрямом досліджень регіональної економіки, оскільки саме на регіональному рівні відтворюються продуктивні сили та відбувається реалізація програм економічного та соціального розвитку.

Харківський регіон традиційно демонструє високий рівень економічного розвитку. На сьогоднішній день Харківський регіон за основними показниками економічної діяльності посів 4 місце серед 25 регіонів України. У зв'язку з цим постає необхідність проведення діагностики перспектив регіону щодо формування стратегії управління економічним розвитком [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічного розвитку та стратегії управління економічним розвитком регіонів України досліджувалася багатьма провідними вченими. Серед них:

В. Артеменко [2], Г. Балабанов [3], В. Без'язичний [4], Б. Буркинський [5], В. Геєць [6], О. Демидов [7], Л. Фицик Л. [8] та ін. Однак, питання оцінки перспектив регіонів України щодо формування стратегії управління економічним розвитком не були досліджені в повній мірі та потребують більш ретельного опрацювання.

Метою статті є визначення перспективних напрямів формування стратегії управління економічним розвитком Харківського регіону.

Виклад основного матеріалу. Для діагностики перспектив Харківського регіону щодо формування стратегії управління економічним розвитком необхідно виявити пріоритетні напрямки економічної діяльності. На підставі статистичних спостережень Головного управління статистики у Харківській області автором було проведено детальний аналіз чинників, вплив яких

на результати економічної діяльності регіону виявився найбільшим.

Динаміка зміни рівня капітальних інвестицій в Харківському регіоні цілком відповідає економічній ситуації в країні. Після стрімкого падіння у 2013 р. (-37%) та у 2014 р. (-14%), починаючи з 2015 р. можна відзначити збільшення (+40%), темпи якого стали повільнішими. В абсолютних одиницях (грн.) порівнювати величину капітальних інвестицій, яка залежить від рівня інфляційних процесів економіки країни в період кризи, автором вважається некоректним. Так, наприклад, рівень капітальних інвестицій у 2010 р. та 2014 р. практично ідентичні. А за структурою розподілу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за динамікою її зміни можна виокремлювати перспективні напрямки розвитку регіону (табл. 1).

Показовими є роки економічної кризи (2013–2014 рр.). Суттєво збільшилася частка капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво – які є пріоритетними в економічній діяльності регіону.

А, наприклад, в оптовій, роздрібній торгівлі; транспорті; мистецтві, спорті та розвагах можна відзначити суттєве падіння частки капітальних інвестицій в загальній структурі. В післякризові роки збільшилася частка капітальних інвестицій у діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – втричі порівняно з докризовими роками. Майже незмінно невисокими (на рівні 1–2%) є капітальні інвестиції у професійну, наукову та технічну діяльність; освіту; охорону здоров'я та надання соціальної допомоги.

Економічна ситуація в країні знаходить відображення і в структурі капітальних інвестицій за джерелами фінансування. Стабільно невисоким є фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів (<1%), а в період 2013 – 2016 рр. привабливість економічної діяльності регіону для іноземних інвесторів взагалі була страчена – рівень фінансування менше 0,1%. Найбільша частка капітальних інвестицій в економічний розвиток Харківського регіону припадає на власні кошти підприємств та організацій (від 72% у 2010 р. до 56% у 2018 р.). Зменшення відповідної частки з часом обумовлюється перш за все збільшенням рівня фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів (від 4% у 2010 р. до 18% у 2018 р.). Частка коштів державних бюджетів навпаки зменшилася майже вдвічі бюджетів (від 8% у 2010 р. до 5% у 2018 р.). На рівні 10% тримається частка коштів населення на будівництво власного житла.

Аналіз прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці Харківського регіону приводить до висновків, що в наслідок стрімкого падіння його рівня в період 2012 – 2016 рр., в 2018 р. абсолютні показники прямих інвестицій сягають лише 24% від відповідних показників 2011 р. Протягом останніх років (починаючи з 2016 р.) рівень прямих інвестицій майже не змінювався (рис. 1).

Динаміка зміни відносних показників прямих інвестицій (до відповідного періоду попереднього року) свідчить про те, що найбільше падіння рівня прямих інвестицій відбувалося у 2012 р., 2014 р. та 2016 р. – на 23%, 21% та 58% відповідно.

Таблиця 1

Структура капітальних інвестицій в Харківському регіоні за видами економічної діяльності [9]

Вид економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське, лісове та рибне господарство	5,33	5,39	6,58	10,17	11,49	15,96	18,41	18,65	12,73
Промисловість	24,51	18,4	19,91	31,1	35	30,3	24,1	25,92	29,54
Будівництво	13,02	11,08	9,91	17,19	15,21	15,14	14,43	19,52	18,61
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	10,64	13,77	6,85	5,66	5,42	4,52	7,19	4,96	7,76
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	18,22	20,79	34,85	9,31	7,95	5,42	1,58	2,63	2,6
Тимчасове розміщення й організація харчування	0,4	0,15	0,2	0,28	2,26	0,68	0,37	0,45	0,19
Інформація та телекомунікації	0,92	3,84	0,88	0,78	1,43	1,44	1,14	1,23	1,21
Фінансова та страхова діяльність	2,22	1,45	0,9	1,82	2,58	3,49	0,63	0,57	0,64
Операції з нерухомим майном	8,57	5,5	7,6	6,94	6,13	3,46	12,49	3,5	3,55
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,49	1,55	1,2	2,74	1,51	2,19	2,29	1,14	1,47
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,58	0,84	0,71	1,15	1,07	1,51	1,98	2,28	2,91
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3,92	4,6	4,76	5,05	6,15	11,43	10,76	12,89	12,63
Освіта	2,4	3,37	1,11	1,67	1,96	2,29	1,97	2,33	2,16
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,28	0,31	0,67	1,24	1,25	1,5	1,88	2,37	2,73
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2,12	1,93	2,42	4,83	0,55	0,32	0,59	1,42	1,21
Надання інших видів послуг	3,38	7,02	1,45	0,06	0,03	0,37	0,20	0,13	0,06

Рис. 1. Величина (а) та динаміка зміни (б) прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці Харківського регіону

Рис. 2. Динаміка зміни частки найважливіших напрямків переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої промислової продукції Харківського регіону

Автором було проведено детальний аналіз структури та результатів діяльності провідних галузей економіки Харківського регіону: промисловості, сільського господарства, будівництва та торгівлі.

Структура обсягу промислової продукції за видами економічної діяльності в Харківському регіоні протягом періоду спостережень (2010 – 2018 рр.) суттєво змінилася.

Найбільші зміни відбулися в добувній та переробній промисловості. Так, частка добувної промисловості в загальному обсязі реалізованої промислової продукції зростає з 4% в 2010 р. до 24% в 2018 р., тобто в 5 разів, а частка переробної промисловості, навпаки, зменшилася з 74% до 60% відповідно. На 5% зменшилася частка постачання електроенергії, газу,

пари та кондиційованого повітря протягом періоду спостереження.

Незважаючи на схожі тенденції в змінах індексу промислової продукції за видами економічної діяльності, обумовлені сукупністю економічних, політичних, соціальних факторів, темпи їх зміни за видами економічної діяльності принципово різняться. В період економічної кризи зміна індексів промислової продукції переробної промисловості Харківського регіону в 2013 р. була на рівні 6,7%, в 2014 р. 5,5%; для добувної промисловості зміни у відповідні періоди відбулися на рівні 1,1% та +0,9% відповідно. В 2018 р., наприклад, спостерігався приріст індексів промислової за всіма видами економічної діяльності, але їх темпи принципово різнилися:

в добувній промисловості +7,4%, в переробній промисловості +1,3% (рис. 2).

Незважаючи на структурні зміни, переробна промисловість залишається провідною галуззю економічної діяльності Харківського регіону. Виділимо найважливіші напрямки переробної промисловості регіону: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів; машинобудування; виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування; виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність.

З аналізу частки найважливіших напрямків переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої промислової продукції Харківського регіону можна зробити висновок, що майже половина всієї реалізованої промислової продукції припадає на виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (в середньому 28% за період спостереження), машинобудування (14%) та виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (7%). При цьому їх частка поступово зменшується, станом на 2018 р. найбільше падіння (в порівнянні з максимальними значеннями) спостерігається для машинобудування – на 22% та виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – на 12%. Обсяг реалізованої промислової продукції тих же напрямків економічної діяльності, виміряний у абсолютних одиницях, в той же період спостереження поступово збільшився.

Тому про кризу у розвитку галузі говорити передчасно. Лише комплексний аналіз дає можливість якісної оцінки економічного стану. Зменшення частки провідних галузей переробної промисловості відбулося лише за рахунок збільшення обсягів добувної промисловості та розроблення кар'єрів в загальному обсязі реалізованої промислової продукції Харківського регіону.

Сільське господарство – одна з потужних галузей в економіці Харківського регіону за результатами

діяльності демонструє відсутність стабільності у нарощуванні економічних показників. Так, індекси сільськогосподарської продукції потерпають щорічні коливання (рис. 3).

Зібрана площа підприємств складає 73,5%, а господарств населення – 26,5% господарств всіх категорій Харківського регіону, й ефективність роботи підприємств за більшістю сільськогосподарських культур виявляється вищою.

Однією з потужних галузей економіки Харківського регіону, яка стрімко розвивається, є будівництво. Після кризи 2013 – 2015 рр. спостерігається щорічний приріст індексів будівельної продукції за всіма видами: будівель (житлових, нежитлових) та інженерних споруд (рис. 4). Найменший негативний вплив криза мала на приріст житлових будівель. Поясненням цьому є те, що найбільша частка капітальних інвестицій в будівництві припадає саме кошти фізичних осіб.

Розподіл обсягів виробленої будівельної продукції за характером виробництва між новим будівництвом, реконструкцією, технічним переоснащенням та капітальним та поточним ремонтом протягом останніх трьох років є сталим – 78% та 22% відповідно.

Структурний розподіл часток прийнятого у експлуатацію нового житла за типом будівель (одноквартирні, будівлі з двома та більше квартирами та гуртожитки) протягом періоду спостереження принципово змінився.

Якщо, наприклад, в 2012 р. частка одноквартирних будівель була на рівні 65%, то в 2018 р. – лише 22%. Поясненням цьому є стрімкий розвиток будівельної галузі у містах, оновлення житлового фонду, зміна споживчих настроїв населення, поява фінансових можливостей та усвідомлення необхідності особистого інвестування у житло. Капітальні інвестиції за кошти населення на будівництво житла за вказаний період зросли в 2,7 рази. При цьому їх частка у загальній структурі капітальних інвестицій Харківського регіону збільшилася вдвічі. Проведений автором кореляційний аналіз залежності загального обсягу виробленої будівельної продукції від капітальних інвестицій за рахунок коштів населення на будівництво житла виявив

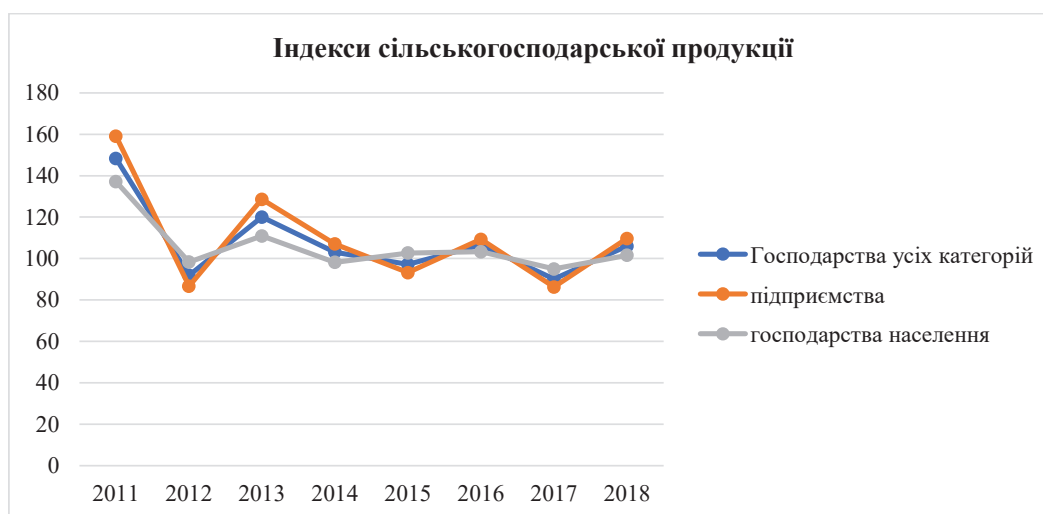

Рис. 3. Індекси сільськогосподарської продукції (у відсотках до попереднього року) в Харківському регіоні

Рис. 4. Динаміка зміни індексів будівельної продукції в Харківському регіоні за видами в період 2011 – 2019 рр.

високий позитивний зв'язок названих величин (коефіцієнт кореляції 0,94). Отже, залучення населення до інвестування будівництва власного житла позитивно впливає на розвиток галузі в цілому.

Аналіз зміни загального обсягу виробленої будівельної продукції протягом 2010 – 2019 рр. призводить до висновків, що будівельна галузь Харківського регіону швидше за інші відновилася від наслідків кризи, і, починаючи з 2015 р. демонструє стабільний приріст обсягів в середньому на 30 % за рік.

Питомий внесок в загальний обсяг реалізованої продукції, товарів, послуг Харківського регіону надає оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (38,1%). Найбільшу частку торгівлі припадає на внутрішній ринок. Зовнішня торгівля щорічно відбувається із від'ємним сальдо. Так, станом на 2018 р., при збільшенні експорту та імпорту на 7%, сальдо досягло рівня 461 млн. дол. США.

Зменшення загальних обсягів експорту товарів пов'язано, в першу чергу, зменшенням експорту товарів у країни СНД. Так, наприклад, в 2018 р. експорт товарів Харківського регіону виявився меншим за відповідні показники 2013 р. у 1,5 рази. А частка країн СНД в географічній структурі експорту в 2018 р. становила 40% проти 66% в 2013 р. Аналогічна ситуація спостерігається і в географічній структурі імпорту. Там частка країн СНД в географічній структурі в 2018 р. становила 22% проти 37% в 2013 р.

Висновки. У результаті проведеного дослідження щодо сучасного стану економіки регіону за видами

економічної діяльності: переробної промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі, як перспективних напрямів формування стратегії управління економічним розвитком Харківського регіону були зроблені наступні висновки. Майже всі провідні галузі економіки Харківського регіону є перспективними для формування стратегії управління економічним розвитком.

Незважаючи на структурні зміни в економіці країни, переробна промисловість залишається провідною галуззю економічної діяльності Харківського регіону.

Сільське господарство за результатами діяльності демонструє відсутність стабільності у нарощуванні економічних показників. Але, ефективність господарства населення за більшістю сільськогосподарських культур виявляється вищою.

У будівництві після кризи 2013 – 2015 рр. спостерігається щорічний приріст індексів будівельної продукції за всіма видами: будівель (житлових, нежитлових) та інженерних споруд.

Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів у загальному обсязі реалізованої продукції, товарів та послуг Харківського регіону складає 38,1%. Але, на жаль, найбільшу частку торгівлі припадає на внутрішній ринок. Зовнішня торгівля щорічно відбувається із від'ємним сальдо.

Спостерігається суттєве збільшення частки капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво, які є пріоритетними в економічній діяльності регіону.

Список використаних джерел:

1. Швед А.Б. Методичний підхід до оцінки сучасного рівня управління економічним розвитком регіонів України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2020. № 16(44). С. 118–125.
2. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів. *Регіональна економіка*. 2006. № 2. С. 90–97.
3. Трансформація структури господарства України. Регіональний аспект / за ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. Київ, 2003. 341 с.
4. Без'язичний В., Мамонова В. Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів. *Актуальні проблеми державного управління*. 2000. № 1. С. 108–117.
5. Економічне оновлення регіону: аналіз ситуацій та рішення : монографія / за ред. Б.В. Буркинського, С.К. Харічкова. Одеса : Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України, 2008. 493 с.

6. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія. Київ : Нац. торг.-екон. ун., 2008. 389 с.
7. Демидов О.А. Науково-практичні основи формування сприятливого інвестиційного клімату регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Чернігів, 2009. 20 с.
8. Фицик Л.А. Регіональні аспекти соціально-економічного розвитку України. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. С. 272–274.
9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2020).

References:

1. Shved A.B. (2020). Methodical approach to the assessment of the current level of economic development management in the regions of Ukraine. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Issue "Economics"*. № 16 (44). P. 118–125.
2. Artemenko V. (2006). Indicators of sustainable socio-economic development of regions. *Regional economy*. № 2. P. 90–97.
3. Transformation of Ukraine's economy structure. Regional aspect / ed. G.V. Balabanova, V.P. Nahirna, O.M. Nyzhnyk. Kyiv, 2003. 341 p.
4. Bez'yazychny V., Mamonova V. (2000). Regional social and economic development strategy. *Current issues of public administration*. № 1. P. 108–117.
5. *Economic renewal of the region: situation analysis and solutions: monograph* / ed. B.V. Burkynsky, S.K. Kharichkova. Odessa: Institute of Market Problems and Economic and Environmental Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2008. 493 p.
6. Heyets' V.M. (2008). *Priorities of national economic development in the context of globalization challenges: monograph*. Kyiv: National University of Trade and Economics, 389 p.
7. Demydov O.A. (2009). *Scientific and practical bases of a regional favorable investment climate formation*: extended abstract of candidate's thesis: speciality 08.00.05 "Development of productive forces and regional economy". Chernihiv, 20 p.
8. Fytsyk L.A. (2010). Regional aspects of socio-economic development of Ukraine. Proceedings of the scientific-practical conference with international participation. Kharkiv: *V.N. Karazin Kharkiv National University*, P. 272–274.
9. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 05.02.2020).